

PAAUGLIŲ POTYRIAI TĖVAMS IŠVYKUS Į UŽSIENĮ

Regina Motienė¹, Jurgita Daukšienė^{1,2} Žaneta Šerkšnienė³

¹Kauno kolegijos Medicinos fakultetas, ²Lietuvos sveikatos mokslų universiteto
Medicinos akademijos Farmacijos fakultetas,

³Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių mokslų fakultetas, Socialinės gerovės institutas

Raktažodžiai: paaugliai, tėvų emigracija, socialinis darbuotojas.

Santrauka

Padidėjusi lietuvių emigracija turėjo nemažos įtakos demografiniams, ekonominiams bei socialiniams procesams. Emigracija daugiausia įtakos daro šeimoms ir vaikams. Emigrantai dažnai siekdami ekonominės naudos nepaiso socialinių emigracijos pasekmių šeimai. Nereti atvejai, kai išvyksta vienas ar abu tėvai, vaikus ilgam palikdami giminaičių ar net svetimų žmonių globai, o kartais ir visai be globos. Tėvams išvykus, daugelis vaikų susiduria su mokymosi problemomis, trečdaliui pablogėjo mokymosi rezultatai; tyrimo dalyviai nurodo, kad ketvirtadalis vaikų pradėjo praleidinėti pamokas. Visgi aktualiausia problema tampa pasikeitęs vaiko elgesys ir su juo susiję padariniai. Taip pat nustatyta, jog iš socialinio darbuotojo veiklų šeimoms, globojančioms emigravusių tėvų vaikus, mažiau svarbi socialinio darbuotojo organizacinė veikla, rengiant mokymus globėjams, bei daugiau nei trečdalis šeimų, globojančios emigravusių tėvų vaikus, nepageidauja socialinio darbuotojo tarpininkavimo, padedant nustatyti psichologo konsultacijų poreikį vaikui.

Įvadas

Vienas aktualiausių pastarųjų metų ekonominių ir socialinių reiškinių, stipriai veikiančių Lietuvos ūkio raidą – darbingo amžiaus žmonių emigracija. Socialiniu požiūriu šis reiškinys kelia naują, išskirtinę problemą – tai šeimų išskyrimas, kai emigruoja vienas ar keli šeimos nariai, palikdami artimųjų ar draugų priežiūrai savo vaikus.

Dalis jaunosios kartos auga be vieno, o dažnai ir be abiejų emigravusių tėvų, ir tokiomis aplinkybėmis švietimo sistemai tenka itin svarbų vaidmuo – ugdyti jauno žmogaus asmenines savybes, turinčias didelę reikšmę jo socializacijai, fizinei bei dvasinei brandai, partnerio pasi-

rinkimui ir pasirengimui šeimyniniam gyvenimui, profesiniam pasirinkimui, pasirengimui darbinei veiklai ir asmeninių gyvenimo tikslų siekimui [1-10].

Kaip teigia Perry [2], emigruoti nusprendę suaugusieji savo norais bei pasirinkimais dažnai užgožia vaikus, o vaikams nėra laiko deramai pasirengti tokiems pokyčiams, todėl vykstantys pasikeitimai šeimoje dažnai vaikui kelia nerimą, vienas iš tokių atvejų, kai abu tėvai ar vienas iš turimų tėvų emigruoja. Asmenų, kurie prižiūri emigravusių tėvų vaikus, statusas neįpareigoja atsakingai rūpintis vaiko teisėmis ir pareigomis.

Tėvų išvykimą vaikai išgyvena skirtingai, tačiau dažniausiai pakinta vaikų ir tėvų santykiai, sumažėja vaiko mokymosi motyvacija, dėl emocinės atskirties pasikeičia vaiko elgesys, negrįžtamai gali pasikeisti tėvų ir vaikų emocinis ryšys. Paliktas vaikas dažnai užsisklendžia savyje, užsideda atžagarumo, agresyvumo barjerą, o tai lyg vaiko apsisaugojimas nuo nesaugaus pasaulio, kuriame jis jaučiasi vienišas. Retai kuris vaikas gali pats įveikti šiuos sunkumus, todėl dažniausiai prireikia specialistų pagalbos.

Skiriasi skirtingų amžiaus tarpsnių vaikų potyriai. Itin rimtos problemos išryškėja paauglystės amžiuje, kai fiziologinių ir psichologinių pokyčių kontekste nuolat pervertinamas santykis su aplinka ir pačiu savimi, šeimos įtaka paauglio socialinei raidai yra nepaneigiama. Želvys [7], Vaičiulienė [4,6], Petruolytė [4], Navaitis [5] teigia, jog šiame amžiuje ryškesnį poveikį turi bendraamžiai, vis dėlto įrodyta, jog tėvų palaikymas, paauglio savarankiškumo skatinimas ir jo, kaip asmenybės, pripažinimas yra itin svarbūs socialiai teisingo elgesio formavimuisi ir tinkamų socialinių vaidmenų priėmimui.

Norint įvertinti paauglių, patyrusių tėvų emigraciją, patyrimus (socialinius, edukacinius, psichologinius, fiziologinius) buvo atliktas tyrimas. Tikslinę tyrimo populiaciją sudaro šeimos, kurios globoja ar augina vaikus, kurių tėvai išvykę dirbti į užsienį. Tikroji tyrimo populiacija – apklausoje dalyvavo Šakių miesto ir rajono gyventojai, kurie laikinai globoja ar augina vaikus, kurių tėvai išvykę dirbti į užsienį.

Darbo tikslas - išanalizuoti ir įvertinti paauglių, kurių tėvai išvyko į užsienį, potyrius ir socialinio darbuotojų pagalbos poreikį globėjų šeimoms.

Tyrimo objektas ir metodika

Tyrimas buvo atliekamas 2 savaites: nuo 2012 m. lapkričio 26 d. iki 2012 m. gruodžio 9 d. Tyrime dalyvavo Šakių miesto ir rajono gyventojai, kurie laikinai globoja ar augina vaikus, kurių tėvai išvykę dirbti į užsienį. Vaikų teisių apsaugos tarnybos duomenimis, Šakių rajone yra 56 globėjai, kurie laikinai globoja vaikus, kurių tėvai išvykę dirbti į užsienį.

Tyrimui atlikti buvo naudojama anoniminė anketinė apklausa, kurioje raštu buvo pateikti 26 klausimai, suskirstyti į 4 dalis (globėjų požiūris į emigraciją; paauglių potyriai ir elgsenos pokyčiai po tėvų emigracijos; socialinių darbuotojų vaidmens, suteikiant pagalbą globėjų šeimoms, vertinimas; sociodemografinės šeimos charakteristikos). Anketoje naudoti uždari ir atviri klausimai. Tyrimo dalyviai į klausimus atsakė iš karto (36 atsakymai pateikti Vaikų teisių apsaugos skyriuje, 7 anketos užpildytos bendraujant su respondentais telefonu, 5 tyrimo dalyviai užpildė anketą namuose, 2 sutiko atsakyti atsintus jiems anketą elektroniniu paštu, 6- bendradarbiauti atsisakė). Duomenų analizei naudota 50 anketų. Tyrimo dalyvių sociodemografinės charakteristikos pateiktos 1 lentelėje.

Statistiniam tyrimo duomenų apdorojimui buvo naudojama Microsoft Excel ir SPSS programos, kuriose duomenys analizuojami modeliuojant grafikus ir aptariant gautus rezultatus.

1 lentelė. Sociodemografiniai tyrimo dalyvių duomenys

Sociodemografinės tyrimo dalyvių charakteristikos		Skaičius (N=50)	Procentai
Lytis	Moterys	32	64
	Vyrai	18	36
Amžius	25-30	7	14
	31-40	21	42
	41-50	11	22
	51-60	9	18
	61-70	2	4
Išsilavinimas	Aukštasis universitetinis	25	50
	Aukštasis neuniversitetinis	7	14
	Vidurinis	16	32
	Pagrindinis	2	4
Iš viso		50	100

Tyrimo rezultatai

Apklausiant asmenis, kurie globoja arba prižiūri vaikus, pirmiausia buvo pasiteirauta ir paprašyta atsakyti į klausimą, „Kokia globėjų nuomonė apie emigraciją iš Lietuvos?“. Būtina pabrėžti, kad net 68 proc. tyrimo dalyvių nepritaria emigracijai, o tik 32 proc. emigraciją vertina kaip teigiamą reiškinį.

Apklausus tyrime dalyvavusius asmenis ir nustačius, kad globėjų požiūris į emigraciją yra teigiamas, tiriamųjų buvo pasiteirauta, dėl kokių priežasčių tėvai išvyko vieni į užsienio valstybę palikdami savo vaikus globėjų priežiūrai. Susumavus gautus atsakymus buvo pastebėta, jog dažniau-

2 lentelė. Globojamų vaikų ir globėjų šeimų ypatumai

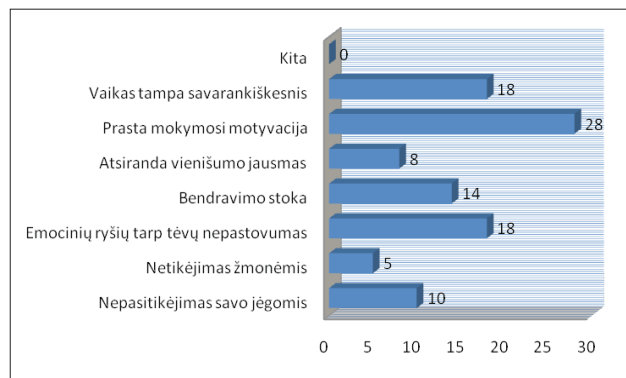
Vaikų ir globėjų šeimų charakteristikos		Skaičius (N=50)	Procentai
Globojamų vaikų skaičius	1 vaikas	17	32
	2 vaikai	23	46
	3 vaikai	11	22
	4 ir daugiau	0	0
Laikotarpis, kiek vaikas yra globojamas globėjų	Iki 6 mėn.	4	8
	6 mėn. - 1 m.	5	10
	1 m. - 2 m.	18	36
	2m.-3 m.	11	22
	3 m. ir daugiau	12	24
Globojamų vaikų amžius	1 mėn. -2 m.	4	8
	3 m.-5 m.	7	14
	6 m.-10 m.	12	24
	11m.-14m.	18	36
	15m.-17m.	9	18
Globojamo vaiko ir globėjo giminystės ryšys	seneliai	11	22
	artimas giminaitis	37	64
	svetimas žmogus	7	14
Vaiko tėvų išvykimas	mama	14	28
	tėvas	9	18
	Abu tėvai	17	54
Vaikų lankymo dažnumas	1 kartą per pusę metų	37	74
	1 kartą per metus	13	26
Palaikymas ryšių su vaiku emigracijos metu	taip	39	78
	ne	11	22
Iš viso		50	100

siai tėvai išvykdami palieka savo vaikus globėjų priežiūrai dėl to, kad užsidirbę pinigų ruošiasi grįžti į Lietuvą, taip nurodė 36 procentai tyrimo dalyvių. Nemaža dalis apklaustųjų pažymėjo, kad vaikų nepasiėmė kartu, nes vaikų išlaikymas trukdytų užsidirbti (24 proc.) bei dauguma tėvų norėjo apsaugoti vaikus nuo neigiamo poveikio keičiant gyvenamąją vietą (22 proc.). Mažesnioji dalis tėvų vaikus paliko Lietuvoje dėl to, kad nežinojo, kokiomis sąlygomis važiuoja dirbti (18 proc.)

Pasidomėjus tyrimo dalyvių, kokiomis komunikacijos priemonėmis bendrauja vaikas ir tėvai, globėjai pažymėjo šias pagrindines komunikacijos priemones. Tėvai, kurie domisi paliktais vaikais Lietuvoje, tiriamųjų teigimu, dažniausiai pasirenka bendravimo priemonę internetą (58 proc.), rečiau tėvai renka tokias bendravimo priemones kaip telefonas (24 proc.), laišakai (14 proc.) ir vaikas važiuoja pas tėvus (4 proc.). Vaikai ir tėvai palaikydami dažnus ryšius telefonu, bendraudami SMS žinutėmis ar internetu, padeda vaikui spręsti jam iškilusius sunkumus, vaikas jaučią tėvų paramą ir žino, kad tėvai jo nepaliko likimo valiai. Tačiau daugiausia bendravimą su vaiku bando išlaikyti mamos, dirbančios užsienyje, o ne tėčiai. Galima daryti prielaidą, kad išvykusios motinos labiau nerimauja dėl savo paliktų vaikų Lietuvoje ir labiau jais rūpinasi negu išvykęs tėvas.

Išsiskyrimas su tėvais ar vienu iš tėvų gali turėti didelę neigiamą įtaką vaiko pilnavertei psichosocialinei raidai. Anketoje tyrimo dalyvių pasiteirauta, su kokiomis problemomis dažniausiai susiduria emigravusių tėvų vaikai. Tiriamieji atsakydami į klausimą pažymėjo jiems tinkamus atsakymus.

Vaikų reakcija į tėvų išvykimą dirbti į užsienį gali būti ne toks skausmingas įvykis, jei prieš tai tėvai su vaikais daug bendrauja, vaikui paaiškina išvykimo priežastis, kartu planuojama ateitis, teiraujamosi vaikų nuomonės. Nors

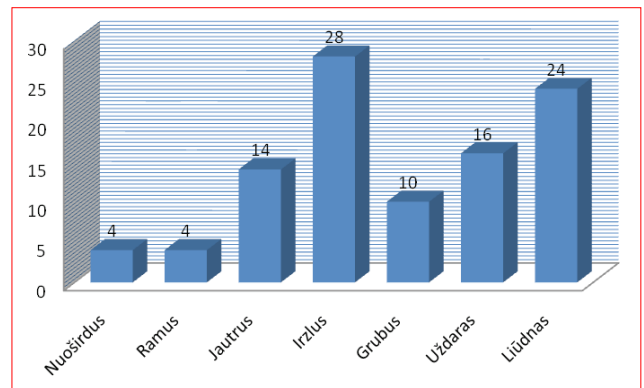

1 pav. Dažniausiai pasitaikančios vaiko problemos, emigravus tėvams, proc.

ir šeimos nariai yra atviri vienas su kitu, mažai nesusipratimų, konfliktų, jaučiamas dėmesys vienas kitam, tėvams išvykus, vaikas paliekamas su jam artimiausiais žmonėmis, tačiau vaikas vis vien išgyvena įvairius jausmus, kai jo tėvai išvyksta. Atlikto tyrimo (1 pav.) rezultatai rodo, kad vaikų elgesys keičiasi jo tėvams išvykus, tai dažniausiai pastebi jų globojantys ar prižiūrintys asmenys. Tyrimo dalyvių nuomone, emigravus tėvams vaikas dažniausiai susiduria su prastos mokymosi motyvacijos problema, tiriamieji nurodė, kad 28 proc. vaikų apleidžia mokslus, 18 proc. pastebėjo, kad išvykus tėvams atsiranda emocinių ryšių tarp tėvų nepastovumas, taip pat tiriamieji nurodė, kad 18 proc. vaikų tampa savarankiški, dažnai perima suaugusiojo modelį, nes išvykus tėvams turi daugiau pareigų. Net 14 proc. vaikų patiria bendravimo stoką, o kartais jaučia nepasitikėjimą savimi 10 proc., vienišumą 8 proc., bei sumažėja vaiko tikėjimas žmonėmis 5 proc. Sisteminant rezultatus, pastebėta, jog nebuvo pažymėtas atsakymas „kitas“ ir tiriamieji nenurodė kitų problemų, kurias gali patirti vaikas jo tėvams emigravus.

Sužinojus, jog tėvams išvykus į užsienį dirbti, vaiko elgesys gali kisti, buvo svarbu išskirti ir sužinoti, kaip keičiasi vaiko emocinė būseną. Tyrimo dalyviams buvo pateiktas klausimas, kaip pasikeitė vaiko emocinė būseną, kai jo tėvai išvyko į užsienį. Apklaustieji iš jiems pateiktų atsakymų variantų galėjo pasirinkti labiausiai jiems tinkamus, kurie apibūdina globojamo vaiko emocinę būseną. Pastebėta, kad tyrimo dalyviai išskyrė tokias vaikų emocines savybes (2 pav.)

Susumavus gautus atsakymus, pastebėta, jog nė vienas tyrimo dalyvis nepasirinko atsakymo varianto, kad vaikas tapo „atviresnis“ ir „linksmesnis“. Susistemintus atsakymų duomenis buvo pastebėta, jog tiriamieji išskyrė 7 emocines būsenas, kurias dažniausiai patiria jų globojamas vaikas.

2 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal vaiko emocinės būsenos kaitą, jo tėvams emigravus

28 proc. tiriamųjų mano, kad vaikas tapo irzlesnis, 24 proc. pažymi, kad vaikui būdingas liūdnumas ir 16 proc. mano, kad vaikas tapo uždaresnis, kai jo tėvai emigravo. Kita dalis tyrimo dalyvių pažymi, jog 14 proc. vaikams padidėja jautrumas ir 10 proc. vaikų tampa grubesni. Mažesnioji dalis tyrimo dalyvių (4 proc.) mano, kad globotiniai tampa ramesni ir nuoširdesni.

Pastebėta, kad tiriamieji daugiausia pažymėjo, kad jiems globojant vaiką, jo elgesys pasikeitė - tai sudaro net 58 proc. apklaustųjų, o 28 proc. nepastebėjo, kad vaiko elgesys būtų pasikeitęs jo tėvams išvykus. Kita dalis apklaustųjų (14 proc.) sunkiai gali pasakyti, ar jų globojamo vaiko elgesys kito. Tai gali parodyti, kad tarp globėjo ir vaiko nėra emocinio ryšio ir mažai dalyvauja vaiko gyvenime.

Nemaža dalis apklaustųjų (30 proc.) globėjų pastebi, kad išvykus tėvams pablogėjo vaiko mokymosi rezultatai, o 24 procentai globėjų pastebėjo, kad vaikas pradėjo praleidinėti pamokas, tačiau dalis tyrimo dalyvių (14 proc.) pastebi, kad vaikas pradėjo geriau mokytis, 6 procentai globėjų mano, kad vaikų mokymosi rezultatai nepasikeitė. 12 procentų globėjų pastebėjo, kad sumažėjo mokymosi motyvacija ir 14 procentų tyrimo dalyvių pažymėjo, jog vaikas nenoriai lanko mokyklą

Atkreipus dėmesį į gautus tyrimo rezultatus, buvo pastebėta, jog dalis apklaustųjų (32 proc.) mano, kad jiems būtų reikalinga profesionali specialistų pagalba, sprendžiant globojamo vaiko problemas, tačiau kita dalis teigia, jog jiems nereikalinga specialistų pagalba, tokių tyrimo dalyvių buvo didžioji dalis, net 54 proc., o 14 proc. apklaustųjų nežino, ar jiems būtų reikalinga profesionali pagalba.

Tyrimo dalyvių buvo pasiteirauta, ar jiems būtų reikalingos socialinio darbuotojo veiklos, sprendžiant iškilusias globojamo vaiko problemas. Išsamesni rezultatai pateikti 3 lentelėje.

Pastebėta, kad 53,6 proc. apklaustųjų pageidauja informacijos apie institucijas, kurios teikia socialinę pagalbą. 21,4 proc. paminėjo, kad būtų reikalinga socialinio darbuotojo pagalba globėjui, padedant ginti vaiko interesus įvairiose įstaigose. Nemaža dalis apklaustųjų pageidautų socialinio darbuotojo pagalbos padedant įvertinti vaiko problemas ir ieškant problemos sprendimo (35,7 proc.) bei 28,6 proc. pageidautų mokymų, kuriuose būtų mokomi spręsti konfliktus. Pastebėta, jog 42,8 proc. sutiktų su rengiamais susitikimais su specialistais, sprendžiant globojamo vaiko problemas ir 39,2 proc. neatsisakytų socialinio darbuotojo ir mokyklos pedagogų bendradarbiavimo, bandant išspręsti vaiko mokymosi problemas bei 32,2 proc. apklaustųjų paminėjo, jog būtų reikalinga socialinio darbuotojo pagalba padedant nustatyti vaiko poreikį psichologo konsultacijoms. Beveik trečdalis visų globėjų rodo poreikį, tai lei-

3 lentelė. Socialinio darbuotojo pagalba, sprendžiant globojamo vaiko problemas (proc.)

Socialinio darbuotojo veiklos	Taip (proc.)	Ne (proc.)	Nežinau (proc.)
Informacijos teikimas apie institucijas, teikiančias socialinę pagalbą.	53,6	35,7	10,7
Pagalbos suteikimas globėjui dėl vaiko intereso gynimo įvairiose įstaigose.	21,4	71,5	7,1
Pagalba įvertinant vaiko problemas ir ieškant problemos sprendimo.	35,7	57,2	7,1
Mokymų rengimas globėjams konfliktų klausimais.	28,6	60,7	10,7
Susitikimų rengimas su įvairiais specialistais, sprendžiant globojamo vaiko problemas.	42,8	50	7,2
Bendradarbiavimas su pedagogais sprendžiant vaiko mokymosi problemas.	39,2	46,4	14,4
Įvertinti psichologo konsultacijos naudingumą vaikui, sprendžiant problemas.	32,2	57,1	10,7
Kita (nurodykite)	0	0	0

džia daryti prielaidą, kad socialinio darbuotojo pagalbos poreikis yra. Apžvelgus gautus duomenis, buvo pastebėta, jog daugiau apklaustieji rinkosi atsakymo variantus „ne“, ir jie nepageidauja socialinio darbuotojo pagalbos, padedant spręsti globojamo vaiko problemas.

Išvados

Vaikų patiriama tėvų emigracija turi įtakos vaikų santykiams su bendraamžiais tiek mokykloje, tiek ir už jos ribų bei žymiai prastėja tokių vaikų mokymosi rezultatai. Tėvams išvykus, daugelis vaikų susiduria su mokymosi problemomis, trečdaliui vaikų pablogėjo mokymosi rezultatai, tyrimo dalyviai nurodo, kad ketvirtadalis vaikų pradėjo praleidinėti pamokas. Visgi aktualiausia problema tampa pasikeitęs vaiko elgesys ir su juo susiję padariniai. Tyrimo rezultatai parodė, kad iš visų socialinio darbuotojų veiklų, šeimoms, globojančioms emigravusių tėvų vaikus, labiausiai reikalinga švietėjiška veikla, informacija apie institucijas, organizuojančias socialinę pagalbą.

Literatūra

1. Leliūgienė I. Socialinė pedagogika. Kaunas, 2003.
2. Leliūgienė I. Tėvų išvykimo dirbti į užsienį įtaka vaikų socializacijai. Specialus ugdymas, 2005;(12):35-44.
3. Navaitis G. Psichologinė parama paaugliui. Vilnius, Kronta, 2001.
4. Petruolytė A. Jaunesniojo paauglio socialinė raida. Vilnius, Presvika, 2003.

5. Vaičiulienė A. Tapatumas ir tapatumo krizė paauglystėje. *Psichologija*, 1999;(19):108-117.
6. Vaičiulienė A. Paauglio psichologija. Vilnius, Presvika, 2004.
7. Želvys R. Paauglio psichikos vystymasis. Vilnius, Lietuvos mokytojų ir kvalifikacijos institutas, 1994.
8. Perry BD. The neurodevelopmental impact of violence in childhood. In Schetky D & Benedek, E. (Eds.) *Textbook of child and adolescent forensic psychiatry*. Washington, D.C.: American Psychiatric Press, Inc. 2001; 221-238.
9. Rae-Espinoza H. Devoted abandonment: the children left behind by parental emigration in Ecuador. [Daktaro disertacija] University of California: San Diego, 2006.
10. Clifton-Sprigg J. Does emigration hurt the adolescents? The impact of parental emigration on educational outcomes of children staying in the home country. [Konferencijos medžiaga] *Migration: Economic Change, Social Challenge*, 2012.

THE EXPERIENCE AND PSYCHOLOGICAL WELL-BEING OF ADOLESCENS AFTER PARENTAL EMIGRATION

R. Motienė, J. Daukšienė, Ž. Šerkšnienė

Key words: adolescens, parental emigration, social worker.

Summary

Background: The Increased Lithuanian emigration had a significant impact on the demographic, economic and social processes. Families and children are largely influenced by the emigration factor. Seeking economic benefits, emigrants often ignore social effects of emigration on their family. It is often the case that parents, who are about to emigrate either singly or together, leave their children behind for an indefinite time to relatives or even to stranger care. Aim: To determine the experience and psychological well-being of adolescens after parental emigration.

Method: Quantitative study, anonymous questionnaire.

Research results and conclusion: After parents' emigration, many children face learning problems, one-third of the children get lower grades at school. The respondents of the study designate that a quarter of the children begin playing truant. However, the most relevant problem is a change in child's behavior and other related issues. One-third of the respondents indicate that a child becomes more reserved and a quarter of children have displayed signs of aggression. Half of the respondents specified that usually family members help the guardians to deal with the arising problems when taking care of the left behind children and only a quarter of guardians turn for help to the social pedagogue. The findings of the research demonstrate that from all the activities of a social worker, educational activity is needed the most. Educational activity involves providing information on the institutions which organize social assistance for the families, who take up the children of the emigrants. A quarter of keepers would prefer social worker's representation in helping to protect a child's interests in various institutions and more than one-third would favor prevention activities which would help to assess child's problems and find a solution to fix them. It was also revealed that from a social worker's activities to families, fostering children of the emigrated parents, of less importance is a social worker's organizational performance through training guardians and more than one-third of families, caring for children whose parents have emigrated, do not wish a social worker to mediate in helping to determine a child's need for psychological consultation.

Correspondence to: regina.motiene@gmail.com

Gauta 2014-11-04